

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
Београд, Јове Илића 165, тел. 3092-999 факс 2491-501
e-mail: fpn@fpn.bg.ac.rs www.fpn.bg.ac.rs

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Наставно-научном већу

Одлуком Наставно–научног већа Факултета политичких наука Универзитета у Београду од 17. октобра 2024. године усвојен је извештај ментора о урађеном докторском раду и формирана Комисија за преглед и оцену докторске дисертације под насловом „**Кемализам као фактор настанка и развоја савременог политичког система Републике Турске**“ кандидата **Душана Чорбића**, у саставу: проф. др Милан Јовановић (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду), проф. др Владимир Ајзенхамер (Факултет безбедности, Универзитет у Београду) и доц. др Стефан Сурлић (Факултет политичких наука, Универзитет у Београду). Комисија је прегледала и оценила наведену докторску дисертацију и на основу мишљења свих њених чланова подноси Наставно–научном већу Факултета Универзитета у Београду следећи:

РЕФЕРАТ

О УРАЂЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Основни подаци о кандидату

Душан Чорбић је рођен 12. јула 1994. године у Новом Пазару. Факултет политичких наука Универзитета у Београду, међународни смер, уписао је школске 2013/2014. године, а дипломирао у септембру 2017. године. Исте године уписао је мастер академске студије „Политиколошке студије религије“, а завршни мастер рад на тему „Концепт подељеног друштва – изазов демократској консолидацији држава Балкана“ одбранио је у септембру 2018. године са оценом 10 (десет). Након успешно завршених мастер студија, кандидат је у октобру 2018. године уписао докторске академске студије политикологије.

Као сарадник у настави на предмету Упоредна политика на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, кандидат је био ангажован у току школских 2018/2019. и 2019/2020. године. Такође, као стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја учествовао је на пројекту „Политички идентитет Србије у регионалном и глобалном контексту“ (бр. 179076) на Факултету политичких наука, а од јануара 2022. године запослен је у Институту за политичке студије у Београду.

Објављени радови кандидата

Чорбић Душан, 2023. „Улога османског наслеђа у процесу националног конституисања на Балкану.“ У: *Перспективе политичких наука у савременом друштву*, ур. Андреа Матијевић, Ненад Спасојевић, 403–417. Београд: Институт за политичке студије.

Крстић Зоран, Чорбић Душан. 2022. „Еволуција турског национализма: од кемалистичког до религијског модела“, *Политички живот: часопис за анализу политике*, 23 (2022), 35–44.

Чорбић Душан. 2021. „Анализа рада Агенције за борбу против корупције у просвети.“ *Администрација и јавне политике*, 7 (1): 65–84.

Чорбић, Душан. 2021. Историјски институционализам, Балкан и Османско царство. *Политичке перспективе*, 11 (1): 95–112.

Čorbić Dušan. 2020. “An overview of Greek – Turkish relations in the 20th century. In: *Security and crisis management – theory and practice*, ed. Branko Babić, Nenad Komazec, 169 – 174. Beograd: Regionalna asocijacija za bezbednost i krizni menadžment, G4 Glosek.

Чорбић Душан. 2020. „Улога цивилно-војних односа у развоју Републике Турске.“ *Политичка ревија*, 65 (3): 211–233.

Чорбић Душан. 2020. „Развој Републиканске народне партије (ЦХП) и њена улога у стварању Републике Турске.“ *Годишњак Факултета политичких наука*, 14 (23): 141–162.

Чорбић, Душан. 2019. „Да ли смо одувек били у сукобу? Осврт на односе Југославије и НАТО од 1949 до 1954. године.“ У: *Сарадња Србије са евроатлантском заједницом*, ур. Стефан Сурлић, 56–61. Београд: Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, Институт за европске послове.

Објављени прикази

Чорбић Душан. 2023. „Партије на постјугословенском простору - гарант или препрека демократском развоју?“ *Српска политичка мисао* 80, по. 2, 251–254.

Чорбић, Душан. 2022. *Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey: Who is a Turk?* – Soner Çağartay, *Политичка ревија*, бр. 1, вол. 71: 299–302.

Основни подаци о докторској дисертацији

Одлуком Универзитета у Београду – Веће научних области правно-економских наука, од 12. јула 2022. године, кандидату Душану Чорбићу је одобрена израда докторске дисертације под називом „Кемализам као фактор настанка и развоја савременог политичког система Републике Турске“.

Дисертација је писана у складу са важећим Правилником у А4 формату, фонтом *Times New Roman*, у величини 12 типографских тачака. Дисертација се, поред увода и закључка, састоји од пет поглавља: 1) Категоријално и теоријско одређење предмета истраживања; 2) Историјска прекретница: рађање Републике; 3) Подељена Турска у хладноратовској подели света; 4) Последице догме: политичка нестабилност и повратак отписаних; 5) Кемалистичка или Ердоганова Турска? Такође, дисертација садржи остале елементе захтеване Правилником: насловна страна на српском и енглеском језику, странице са информацијама о ментору и члановима комисије, сажетак дисертације на српском и енглеском језику, садржај, списак коришћене литературе, биографију кандидата, изјаве о ауторству, истоветности штампане и електронске верзије и изјаву о коришћењу.

Предмет и циљ дисертације

Предмет овог рада је настанак, генеза и еволуција савременог политичког система Републике Турске у контексту утицаја кемалистичких принципа, нарочито интерпретација тих принципа након 1950. године. Самим тим, рад се фокусира на развој турског политичког система након увођења вишестраначја 1946. године, односно након промене власти 1950. године. Кандидат настоји да прикаже како је идеолошка редефиниција кемализма утицала на институционалну редефиницију. Прецизније, како је идеолошко трагање у условима хладноратовских идеолошких супростављености поделило турско друштво и створило значајне институционалне аномалије које су онемогућавале демократски развој.

Кандидат поставља истраживачко питање: Да ли је након увођења вишестраначја настављен пут развоја политичког система заснован на изворним принципима кемализма или је реч о почетку њихове редефиниције? Одговор на ово питање би требало да расветли свеукупна постигнућа кемалистичког пројекта, од изградње нације до процеса секуларизације. Како је реч о идеологији стварања модерне турске државе, идеолошка кретања имају несумњив значај на развој политичког система.

Наиме, кроз приказ идеолошке редефиниције кандидат приказује и развој политичког система и демократије у Турској.

У циљу да одговори на постављено истраживачко питање, аутор пружа ширу анализу друштвено-политичких кретања у Турској. То подразумева третирање идентитетских и идеолошких расцепа и њихов утицај на развој политичког система. Редифиниција темељних постулата кемализма посматра се у оквиру хладноратовског идеолошког сукоба. Тако се разилажења у интерпретацији кемалистичких принципа преплићу са осталим вишеслојним интер-етничким и интра-етничким поделама. На удару су посебно принципи национализма и секуларизма. У раду се детаљно приказују различита гледишта и интерпретације ових принципа, како од стране левичарских и десничарских кемалиста, тако и од стране исламистичког покрета. Ширим сагледавањем ове идеологије пружа се могућност за адекватно разумевање турбулентног друштвено-политичког развоја Републике Турске.

Од посебног значаја је веза коју кандидат повлачи између идеологије кемализма, односно потребе њеног очувања и развоја демократије у Турској. Прецизније, настанак и развој демократских дефицита у виду „резервисаних домена“ условљени су управо наведеним рефлексом очувања кемалистичке природе турске државе. Другим речима, реинтерпретација кемализма правдана је потребом очувања тековина кемалистичке револуције. Ово оправдање кандидат узима као полазну тачку у процесу етаблирања паралелних структура моћи које назива републиканским елитама и међу којима се посебно истичу армија и правосуђе. Под изговором заштите кемалистичких принципа, републиканске елите ће временом почети да санкционишу све оне актере који по њиховом мишљењу представљају претњу кемалистичком карактеру уставног поретка. Управо у том контексту треба сагледавати честе пучеве. Жртва таквог развоја била је демократска перспектива државе.

Покушавајући да обезбеди стабилност у амбијенту све интентивнијих подела, републиканске елите су прибегавале пучевима, санкционисању антикемалистичких актера, али и идеолошким иновацијама којима је требало обезбедити хомогенизацију идентитета. Најзначајнија мера било је прокламовање турско-исламске синтезе након 1980. године, односно истицање елемената османско-исламског наслеђа као платформе која би требало да буде прихватљива већини становништва у контексту све израженијих турско-курдских напетости. Кандидат примећује да је слеђење такве методологије имало контрапродуктиван ефекат – напуштања изворних принципа кемализма и кемалистичког карактера самог поретка.

Успон исламизма и долазак на власт најпре Партије благостања (*Refah Partisi*), а касније Партије правде и развоја (*Adalet ve Kalkınma Partisi*), кандидат сагледава као развој условљен већ пређеним путем. Прецизније, бројни пучеви били су кључне скретнице које су контрапродуктивно преусмеравале точак историје у правцу јачања

оних снага које су истицале османско-исламско наслеђе. Дати оквир је неопходан за разумевање изборних успеха и дугогодишње владавине Партије правде и развоја на челу са Реџепом Тајипом Ердоганом (*Recep Tayyip Erdoğan*). Такође, долазак ове партије на власт 2002. године, као и неуспели покушај пуча 2016. године кандидат посматра као критичне тачке у развоју кемализма и турског политичког система. Прелазак на председнички систем 2017. године представља кулминацију датих, вишедеценијских стремљења. Био је то логичан правац развоја будући да су османско наслеђе и ислам биле основе на којима је грађен савремени турски национализам. Ипак, кемалистичким реформама требало је спровести секуларизацију као неопходан услов даље модернизације турске државе, друштва, али и јачања још увек недовољно утемељене националне свести. Према томе, полазећи од приступа историјског институционализма, аутор дати развој сагледава у категоријама путне зависности.

Да би постигао научни циљ истраживања, кандидат полази од научне дескрипције, класификација и објашњења. Кандидат првенствено настоји да прикаже генезу и значење темељних кемалистичких принципа, док се класификацијом указује на њихов значај и утицај на еволуцију турског политичког система након успостављања вишестраначког система. Најзад, научно објашњење пружа могућност предикције даљег развоја друштвено-политичког система и демократских капацитета у Турској. Друштвени циљ и значај овог рада произилазе из чињенице да је реч о држави која игра значајну улогу у региону, услед чега је упознавање стручне и шире јавности са њеним специфичним друштвено-политичким развојем од велике важности.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Хипотетички оквир докторске дисертације се састоји од једне опште хипотезе, три посебне и девет појединачних.

Општа хипотеза

Увођењем вишестраначја војне и републиканске елите, преузимајући улогу чувара Ататурковог наслеђа, уносе своје интерпретације у изворне принципе кемализма чиме у великој мери подривају исте.

Прва посебна хипотеза: У периоду након увођења вишестраначја имплементација кемалистичких принципа суочена је са левичарским, односно десничарским идеолошким тенденцијама хладноратовског раздобља.

Прва појединачна хипотеза: Увођењем вишестраначја кемалистички концепт етатизма бива суочен са изазовима неолибералне критике с једне стране и поновним

тумачењима у социјалистичком кључу с друге, што доводи до корекције изворног значења етатистичког принципа.

Друга појединачна хипотеза: Успеси етатизма у предратном раздобљу су стварајући урбани капитализам контрапродуктивно ојачали антиетатистичке тенденције које ће након увођења вишестраначја подривати кемалистички концепт етатизма.

Трећа појединачна хипотеза: У периоду након увођења вишестраначја, ригидно тумачење, беспоговорно поштовање и злоупотреба кемалистичких принципа доводе до претварања „кемалистичких бастиона“ у ауторитарне енклаве које представљају главну препреку пуном демократском развоју Републике Турске.

Друга посебна хипотеза: Наметањем кемалистичке догме, републиканска елита је истовремено подривала углед кемализма и квалитет демократских установа.

Прва појединачна хипотеза: Учестали пучеви, идеолошке кризе и вишеслојна поларизација довели су до постепеног јачања исламизма.

Друга појединачна хипотеза: Насупрот изворној, неутралној кемалистичкој дефиницији секуларизма, кроз деловање Дијанета долази до промоције сунитско-ханефијске верзије ислама на уштрб, у првом реду, алевизма и шафијске правне школе.

Трећа појединачна хипотеза: Процес „модернизације одозго“ артикулисан принципом реформизма, бива изазван успостављањем вишестраначја антимодернистичким тенденцијама израженим у деловању антисистемских група, исламистичких покрета, а касније и странака.

Трећа посебна хипотеза: На уштрб кемалистичке верзије секуларног национализма временом је јачала алтернативна верзија религијског национализма оличеног у концепцији турско-исламске синтезе.

Прва појединачна хипотеза: Национално јединство, прокламовано кроз принципе национализма и популизма, постаје жртва вишеслојне интеретничке и интраетничке поларизације.

Друга појединачна хипотеза: Хомогенизација идентитета, нарочито након 1980. године, спровођена је на бази сунитског-ханефијског ислама стварајући тако баријере инклузији оних група које одступају од такве дефиниције националног идентитета (у првом реду хетеродоксних алевита и сунитско-шафијских Курда).

Трећа појединачна хипотеза: У годинама након увођења вишестраначја долазе до изражаја неуспеси политике хомогенизације идентитета конституисањем и манифестацијом курдског национализма.

Методе које су примењене у истраживању

Дисертацију одликује квалитативни приступ предмету истраживања. Кандидат је користио анализу садржаја као главну технику прикупљања података. Коришћен је упоредни метод којим је турски случај поређен првенствено са оним државама које су се због културолошких сличности у великој мери суочавале са сличним проблемима на свом путу ка модернизацији. Када је реч о изворима података, кандидат је првенствено користио изворе секундарног порекла. У питању су студије из различитих дисциплина што овом истраживању даје мултидисциплинаран карактер. Примарни извори се односе на неопходне нормативне акте. Као што је већ поменуто, кандидат анализира дату проблематику служећи се концептима приступа историјског институционализма, посебно истичући значај критичних тачака и путне зависности, односно историјске условљености развоја. Комисија сматра да је кандидат кроз дату методологију дошао до налаза који одговарају дефинисаним циљевима.

Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Докторску дисертацију „Кемализам као фактор настанка и развоја савременог политичког система Републике Турске“ сачињавају увод, пет поглавља и закључак.

У уводном делу кандидат излаже предмет и циљеве дисертације, као и методе, хипотетички оквир, очекиване резултате и значај дисертације.

У првом делу изложена су главна теоријска и појмовна одређења. Почев од концепата повезаних са демократизацијом која је неопходна за успешну елаборацију проблематике рада будући да се у дисертацији третира период након увођења вишестраначја обележен демократизацијским тенденцијама. Након приказа основних поставки повезаних са теоријом демократизације и дефектним формама демократије, кандидат анализира темељне елементе кемализма. То се односи првенствено на кључне кемалистичке принципе. Такође, пружен је приказ алтернативних друштвено-политичких концепата развоја – неоосманства и исламизма.

Други део представља историјски приказ настанка кемалистичке Републике. У складу са својим историјско-институционалним полазиштем, кандидат наглашава континуитет са османском реформском праксом. Ово поглавље прати цео реформски

пут, од распада Османског царства до краја Другог светског рата и превласти Републиканске народне партије (*Cumhuriyet Halk Partisi*).

У трећем делу се анализира редефиниција кемалистичких принципа и политичког система у условима вишестраначја и хладноратовских збивања. Бавећи се пучевима и институционалним етаблирањем републиканских елита као чувара кемалистичког поретка, кандидат анализира како реинтерпретацију кемалистичких принципа, тако и стање демократије у датом периоду.

У четвртном делу анализира се турска друштвено-политичка сцена и кемалистичка идеологија након пуча из 1980. године. Представљен као једна од главних скретница модерне турске историје, војни удар из 1980. године је детерминисао даљи развој турске државе, кемализма, његових главних принципа и демократије. Турска је након пуча доживела значајне институционалне промене. Устав из 1982. године је ојачао институционални положај републиканских елита као контролора поретка. Принципи национализма и секуларизма се тумаче у складу са новопрокламованом доктрином турско-исламске синтезе коју је војни естаблишмент афирмисао као идеолошку платформу која је требало да обузда даљи раст популарности алтернативних идеолошких концепата, посебно исламистичког покрета.

У петом делу кандидат анализира кулминацију наведених процеса редефиниције кемалистичког карактера државе и друштва кроз успех и програм Партије правде и развоја. Период власти ове странке предвођене Реџепом Тајипом Ердоганом, кандидат сагледава као логичан исход вишедеценијских процеса усмераваних од стране републиканских елита. Завршни чинови у том процесу су неуспели покушај пуча 2016. године и прелазак на председнички систем власти.

У закључним разматрањима сумирани су налази истраживања кроз осврт на хипотетички оквир дисертације.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Значај ове дисертације је у свеобухватном третирању утицаја идеолошких промена на развој политичког система Републике Турске. Од посебне важности је лоцирање републиканских, кемалистичких елита као старатељских институција са великим утицајем на стање демократије у Турској у посматраном периоду. Као што је раније назначено, значај овог рада је у томе што се бави анализом специфичности турског друштва и политичког система чиме доприноси бољем разумевању државе са великим утицајем у региону.

Закључак

На основу прегледа докторске дисертације **„Кемализам као фактор настанка и развоја савременог политичког система Републике Турске“** кандидата Душана Чорбића, чланови Комисије су сагласни у оцени да је иста урађена у складу са прихваћеном пријавом и да представља оригинално научно дело. Дисертација испуњава неопходне методолошке и академске стандарде. Комисија констатује да је кандидат успешно систематизовао постојећа сазнања и произвео нова о датој проблематици. На основу претходно изнетих оцена Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати Реферат, образује Комисију за одбрану у истом саставу и одобри одбрану докторске дисертације под називом **„Кемализам као фактор настанка и развоја савременог политичког система Републике Турске“** кандидата Душана Чорбића, и проследи дисертацију, Реферат и своју одлуку у даљу процедуру Већу научних области правно-економских наука Универзитета у Београду.

Комисија за преглед и оцену докторске дисертације

Проф. др Милан Јовановић, редовни професор
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Проф. др Владимир Ајзенхамер, ванредни професор
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

Доц. др Стефан Сурлић, доцент
Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

У Београду, 29. новембар 2024.